

Пандемия неге да кесини белгисин салганды, болсада бюджет социал магъаналыды

Ахыры.
Аллы 1-чи бетге ди.

Республика баш финан документте программа амал бла жарашдырылганды. Битеу да бирге 25 кырал программа тамаллылыкты. Болсада докладчы, федерал ара бла келишимге да кыра-

май, бюджетте «Театрланы юйон» эмда онкология арна мекьярларын бирдикге эска салымга ынаын эс бурганды. Ол пандемия экономикага торленуле кийрген зое да, проеклеин толтургуза керекисин чертенди.

Бюджеттин экинчи окулууна республикага кышак ачча берилди, алды бла уа келир жылны биджети баша жшылдан артка кылмаз деп бек ышанабыз. Келир жыл бизге экономиканы өсдорюрге, битеу социал борчланы бла гарантисиланы тамалларга тийишледи, дегенди ол.

«ПДРП»-ни башчысы Владимир Везюлько фракцияны депутаты социал сферада этген предложение бюджетте кийрилгендерин айтханды. «Зеление»-партияны депутаты да проектти кыбыл эткенди. Доклады зое, Парламенттик спикери Татьяна Егорова пандемия эконо-

микага, социал жашауга да торленуле кийригин белгилгенди. Бюджет да ол эге алыны кыралганды, «болсада баш финан документ социал магъаналыды. Бюгон фракциала белгили этген соруула магъаналыды, экинчи окулууга алагъа керэ тозутели хазырланылганды», дегенди ол.

«Справедливая Россия» фракциясыны башчысы Владимир Кобков онкология арна ишлетуе шокогда заманда бютюдн да магъаналы болганын чертенди. Андан сора да, өкюс эм кырал адамлары болмагын сайбелени жашу журтла бла жалчытууу тамалларга керекисин эс бурганды ол.

АБДУЛЛАХАНЫ ФАТИМА

Видеоконференция

Гитче эм орта предпринимательствогъа болушургъа алланып

Көп болмай «Корпорация МСП» акционер биригуно башламчылыгы бла видеоконференция бардырылды. Анга Россений Экономиканы айнтыу министрствосуну, Президентни Шимал-Кавказ федерал округта толу эркинлик келечисин аппаратыны, «МСП Банк» учрежденианы келечилери, КМР-ни Экономиканы айнтыу министри Рахияланы Борис, аны орунбасары Темиржан Бахджуге, «Фонд микрокредитования субъектов КР МСР КБР» организацианы таматасы Залим Кайсинов да кыатышхандыла. Анда баш тема гитче эм орта предпринимательге болушук тапдырууга жаралганды.

Рахияланы Борис, ведомство бла тире байлалык жортогандери ючюн «Корпорация МСП» организацианы келечилерине ырызлыгын билдире, республикада «МЦФ для бизнеса» офдиси ишини юсюнден кыска айтачкы. Ол санда «Корпорациядан берилген онгла регионда тире бардырылганын бирдикденги эм келир заманда мелiorацияга лизингге эсертюудование берилчюа омор

куралса, аламат боллуугун да айтханды.

Бюгонлюкде Кызбарты-Малкыарда предпринимательствогъо болушун ити көсок институт иштейди, ол санда «Мой бизнес», «МЦФ для бизнеса», «МСП Банк», «Центр поддержки экспорта», микрофинанс организациыла, бизнесинкубаторла эм башхала. Программаланы юсюнден айтханда да, федерал эм республикалы даражада да кызматчы онгла тапдырыладыла.

КУРДАНЛАНЫ СУЛЕЙМАН

Жыйылды Юйледе газ оборудованыланы жангыртыр умут бла

Көп болмай «Газпром газораспределение Нальчик» компанияны толтуру директоруну орунбасары, баш инженер Анзор Тутуков Кызбарты-Малкыарда кыйын болуланы кетеруу эм от тошууден кыоруула комиссияны видеоконференция халда баргын кенгешине кыатышханды. Ол КМР-ни Правительствосуну Председателини биринчи орунбасары Мувед Кунжиевни башчылыгы бла этгенди.

Тобушеди Анзор Тутуков республикада көк отлуук сөтпе бла байламлы былтыл иштен эмда экинчи жыл тамамлырык ишлени юсюнден билдиргенди. Аны чеклеринде энчи жашау журтланы эм фатарланы ичлеринде газ оборудованыланы болуларна да астам эс бурлуугу чертилгенди. Кенгешу суюкуланы кер-

зиюнде адамланы жашау журт-коммунал жумушала бла толу жалчытыргы, ЖКХ объектулде аварияланы кыска заманда кетерича мюлк-техника мурдорну коюлорге, диспетчер службаланы ишлерин тиритилге, жылуу ток, суу ызалада да бузукулукла болмазо алганды көз-кыулак болурга буюрдулганды.

Анга керэ «Газпром газораспределение Нальчик» бла жер-жерли администрацияланы башчыларына «Всероссийское добровольное пожарное общество» биригуноуу буюмлоноуу специализирлен чакырып, юйледе ожалжаны, хауа баргынны быргылында да тинтирге керекисин эсерттилгенди.

МАГОМЕТЛАНЫ СУЛЕЙМАН

МАГОМЕТЛАНЫ СУЛЕЙМАН

Туугъан жерлерин жанларын аямай къоруулазганланы атлары дайым махтау бла айтылыр турлукьудула

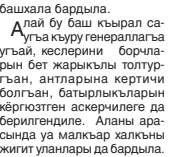
Къырылыбзада тамбала Ата журтну жигитини кюнне белгиленди. Бу байрамга жашды деге карамайды. Октябрь революцияга дерэ 9 декабрь (эски орузлама бла 26 ноябрде) Сыйлы Георгийин журтну тийишли болганынын дата-сына саналганды.

1769 жылда Екатерина Великая Сыйлы Великомученик эм Победоносец Георгийин аскер орденин тохташдырганды. Ол кезинде ул патчах Сыйлы Георгийин сарайы саугъа эди. Аны кесин да төрт даражасы болганды.

Алай Октябрь революциядан сора болшевикле сауганы, аны бла бирге уа байрамны кесин да кетергенди. Жалганда 1942 жылда ордени Славы кийригилгенди, ол даражасына керэ Георгийин журтна тенди.

КЕЛЕМЕТЛАНЫ КЫШАУ

БАЙБОСОЛТАНАНЫ АЛИМ

УМАЙИЛАНЫ МУХАЙИР

«Россений кырал политика мурдору торленгенди бла бирге саугаланы системасы да алынганында. 2000 жылда Георгийин журтну магъаналылыгы кызматтарылынды. Ата журтну Жигитини кюнне белгилеу юнжогъу юсюнден башламчылыгыны уа РФ-ни Кырал Думасы этгенди.

Аны юсюнден ол кезинде парламентти башчысы Борис Грызлов былай айтханды: «...алай бла биз революцияга дерэ болгын байрамны жангыртыбиз. 9 декабрде дагыда Ата журтну Жигитлерин белгилеириди. Аланы да кеслерини кюнлери болурга керекди...»

Алай бла 9 декабрде Совет Союзуну Жигитлерин, Россений Федерацианы Жигитлерин, Сыйлы Георгийин журтну эмда орден Славын айтханды. Аскер борчларын толтуру, батырыкларын, туугъан журтларына кертичликлерин, аскерин усталыкларын кергозгенде сыйланды. 1949 жылдан башлап орден бла саугаланганы атыра. Кремльде Георгий алды мермет ташка жазылганды. Бу баш кырал сауганы уа кесини энчи юйю да болганды – Санкт-Петербургда. Анда аны архиви, музуру эм казасы орналганды.

Гитче Россений тарыхта Сыйлы Георгийин биринчи даражасына 25 адам тийишли керюленди. Биринчиси уа Екатерина Великаяны кесине, экинчиси белгилеу аскер башчы Пётр Руминцев-Звездускийге белгиледи. Аны кавалер кышакхатауучу жаш **Эфендиялы Аслан-Алийи** да саугынгы тийишледи.

Ол Биринчи дундуу урушха кеткенде, алыкъа 20 жылы да толмагын эди, алай сермешле аскер усталыгын, жигитлигин кергозюп, атын белгилеу этгенди.

СӨЗ ЮЧЮН, ОГАВРЫ ЧЕГЕМДЕН КЕЛЕМЕТЛАНЫ КЫШАУ

Сөз ючюн, Огавры Чегемден **Келеметланы Кышау** Сыйлы Георгийин журтну бла орус-япон урушха жигитлиги керюленгенди. 1904 жылда Аляскиносу аутуда кыты сермеш башланды. Алай аны кезинде японлула коюлорек болуп, орус аскерле артка турадыла. Болсада бу сермешде Кышау, кесин жигитча кергозюп, Георгий журтне берилгенди. Ол саугула бла жоюлген атланы алып кеттени, аскерин негелери бла душманыны коурошундан чыкканын, Мусур шахары тийрисинде сермешде этторлопо ючюн тийишли керюленди ага.

Дагыда Сыйлы Георгийин орденнин толу кавалерины кышакхатауучу жаш **Эфендиялы Аслан-Алийи** тийишледи. Ол Биринчи дундуу урушха кеткенде, алыкъа 20 жылы да толмагын эди, алай сермешле аскер усталыгын, жигитлигин кергозюп, атын белгилеу этгенди.

Бу кюн уа Совет Союзуну Жигитлерине да

жандарын аймагъанларын кергозгенде. Сөз ючюн, Байсолтан ул СССР-ни Жигити деген атха нек тийишли керюленги юсюнден документ эки бла жарым кытыны алады. Аны командири жазганыча, Балтияны ялчини самолётунда душман аскерлеге кыжау урушха керэ 277 керэ чыкканды. «Ол кыдаю уса да – Ханюну... Талинини неда Ленинградны кетонча – фашистле жигит лётчик Байсолтанову кюнчюн сынадыла» - деп башланады документ.

СӨЗ ЮЧЮН, ОГАВРЫ ЧЕГЕМДЕН КЕЛЕМЕТЛАНЫ КЫШАУ

22-жыллык жигитиби 45 хауа сермешде душманны 19 самолётун жок этгенди, ол санда кесинлей тёртхоюн, аскерин негелери бла бирге – 13, экинчи а душман аэродромгога чабыулулук кезинде...» 1941 жылда 14 сентябрде душманын беш самолёту Стрельяны тийрисинде бизни аскерлеге эт энергия умут эттедиле. Жоллаш Байсолтан терек окуна сермешин башлайды. Кеси Ю-8 самолётуна агызады, кылгалы самолётуна уа бизни аскерлеге жусь да этмей, алайдан кечкып кыгуладан...», деп дегенди саугаланды документ.

1943-жылда 8 майда жаш аскерле контратаканы башлайдыла. Биринчи тизгинде танкла келе эдиле, аланы ызларындан а – автоматикале. Бир коюно ичлене душманла былпай беш контратака кыруганды. Уммаев башчылык эткен кюрун, немисилеге улуу кыраны салып, аланы барсын да тохтатаханды, – уагызы бизни аскерлеге кеслери да төрт атака бардырып, магъаналы жерини куюруулаганды. Уммаев ротасы бла шюкунне мектемуна кирип, анда бирге адам 100

«Тазу жаша булга бий берилгенди? Саугаланды документте айттылганыча, «...Привольный эт эмда 163 номерли бийликкюн ючюн немелю учуулачулаага кыажу урушха жоллаш Умайиланы Мухажир болмаганындо улуу жигитлик эм батырыкты этгенди эмда сермешини кызын болмулда подразделенинга төш башчылык эти биленин кергозгенди. Кесини кызуууу бла куюруула тоштен кезинде ол уста аскерин болганын аныкыла ганды.

1943-жылда 8 майда жаш аскерле контратаканы башлайды. Биринчи тизгинде танкла келе эдиле, аланы ызларындан а – автоматикале. Бир коюно ичлене душманла былпай беш контратака кыруганды. Уммаев башчылык эткен кюрун, немисилеге улуу кыраны салып, аланы барсын да тохтатаханды, – уагызы бизни аскерлеге кеслери да төрт атака бардырып, магъаналы жерини куюруулаганды. Уммаев ротасы бла шюкунне мектемуна кирип, анда бирге адам 100

«Тазу жаша булга бий берилгенди? Саугаланды документте айттылганыча, «...Привольный эт эмда 163 номерли бийликкюн ючюн немелю учуулачулаага кыажу урушха жоллаш Умайиланы Мухажир болмаганындо улуу жигитлик эм батырыкты этгенди эмда сермешини кызын болмулда подразделенинга төш башчылык эти биленин кергозгенди. Кесини кызуууу бла куюруула тоштен кезинде ол уста аскерин болганын аныкыла ганды.

ТИКАЛАНЫ ФАТИМА

немислини жок этгенди. Ага Александр Невский-ни ордени берилгенде уа, малкыар халк Орта Азиягына бла Кызастангына керююргелени бир ай толганды эди. Сөзсоз, былпай шартланы окусанг, ол койсоз урушну ачылыгын, кыйынлыгын да толугангайлас. 22 жылы толуган туулун жаш кыот тутушуда душманга бетден бетге кырап, 18 адамны жок эттени, дагыда ротасын ала бирге да көп немислини кыргындады. Битеу бу затланы да кез аллынга келтирсенг, бюгюн а биз алай жигитлигини аталарны эдик деп сагышына кыласа.

Башында саугынганын бызыла, 1942 жылда Баш Советини Президиумуну указы бла Славы орден тохташдырылды. Ол магъаналылыгына керэ Георгийин журтна тенди. Аны бла уа Кызыл аскерини рядовойлары эм сержантла кишилери, айткорюлери ючюн саугалангандыла.

Бу бийк кырал орденге көп тауу улап тийишли керюленди. Сөз ючюн, **Атакууланы Муталиф** аны ючюнчо даражасын алганды. Аны саугалау кыатыгъында баш жашагы эки 1945 жылда 16 апрельде разведка бардыгын кызуууу башчысы Атакууланы Муталиф Битра аны тийресинде душманын кергенди. Ала бла сермешни башлап, атышууну кезиртенде кеси юч аскерини жок эттени. Экинчи кюн а Ширатерен элге бирини кирип, эки немислини өлтюргенди, бирин а жесирге алганды.»

МРБК чакырыганды. Ол 106-чы гвардиялы стрелкокой дивизионны 355-чи гвардиялы полкуну разведка кызуууну таматасы болуп кыгулук этгенди. Неда Олзуру райондан **Хочууланы Магомет** Корсуун-Шевченковский немисли кызуууну жок эти сермешлеге кыатышханды. Ол 1944 жылда 3 сентябрде Румынияда элден бирини тийресинде сермешледе немисли офицери башчылыгында кызуууну жок эттени, юч аскерини жесирге алганы ючюн командирлерини тилги бла Славы ордени ючюнчо даражасы бла белгиленген эди.

Бир стадыа тауу халкыны бир нечча этгор уланы бла шакырай этгенби. Алай, кертинин айтханда, миллитни Батыр, берген айткорюлери кертичликлерин кергозюп жигит уланын андан кыдайд кендоле. Бу коюнде уа, алагъа баш ура, батырыклары ёмюрлюк болурун тейлебиз.

ТИКАЛАНЫ ФАТИМА

эс буруп тургандыла. ОНФ-ни регионда буюмлюно келечисин Анзор Тхамов да этилген бирле, деген бийк багъа берилгенди.

Эллиге кыуанчча

КМР-ни Транспорт эмда жашау журт-коммунал мюлк министрствосуну республиканы жолланы коркоруусу болура, тийишли ишлени кыстау бардырады. Аны юсюнден ведомствону пресслужбасы билдиреди.

Аны чеклеринде автомашина жолла кече жарык журтла этиледи. Буюмлюно уа тийишли ишлер Лянкыча, Алтуу, Урух, Псындаха, Куба элдеде бардырыладыла.

Сөз ючюн, Лянкычада чыпырланы бла чыркыяла – 16,8 километр чаклыны жашау саугынгыла. Буюмластата мында подряд организацины чыпырланы топлерин жарашдыра турды. Ишлени уа толусунай жылыны ахырына

МАГОМЕТЛАНЫ СУЛЕЙМАН

МАГОМЕТЛАНЫ СУЛЕЙМАН

журт комплексни кыатында светфор салгызы эмда маршруткала тохтачу маршруткала онулауш хандыла. Ишле бары да автомашина жолу реконструкциясы бардырылган кезиуде этилликди.

Пландагына – сегизден артык километр

Быйыл бизни республикада «Кыоркыуузулу эмда автотомобиль жолла-миллет проектти чекленди битеу да 95 километр трассада жангыртылгыра керэ эдиле. Алай регион бюджетни жол фондуну ахчасы аялуу кыратыганына белгилеу тийишли жангыртуу шешин планына энтта да 8,5 километр кышуулыгынды, деп билдиргендилик КМР-ни Транспорт эм жол мюлк министрствосундан.

Аны хайыры бла Шулуш – Каменка жолда кенюрге да ремонт этилгенди.

Ишлени бары да графикден алга этилгенди. Министрствону, заказкын келечилери алагъа, ол санда хайырланыгын материаллаагы да дайым

МАТЕРИАЛЛАНЫ БОСМАГА УБАШЛАНЫ МУРАТ БЛА МАГОМЕТЛАНЫ СУЛЕЙМАННЫ ХАЗЫРЛАГАНДЫЛА.

ШУРГУЛУ САБИЛЛИК

Ол Төбөн Чегемде улуу июяорде жетини сабий болуп тууганды. Ол заманда таулу арбададан көп бала өстөнүп эсе апарып аны башаладан энчилиги болмаганды, алай а анга жазылган кыдар баша эди. Мызыланы бу ююрлерди, көчгөнчолок сююрю, Къазакстанда Джамбул областны Стенянк тишерелерне тоушдене. Ары жетип, экинчи жыл аналары Бадий жашуу жолун тауусханды.

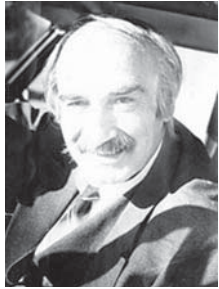
АРХЕОЛОГИЯНЫ ТАСХА ЖУЛУНДА

Исмайыл студент заманында окуяна эртегили тарыхыбызны коюнде ие кыдар көп билгерге жеткенди; илму бля кероюген студент бригуиго, археология аксепидиаланы ишлерине кытышканды. Анга бу усталыкны сююрдоген биринчи къазуула 1935 жылда Терек сууну жагаларында Темирланы аскерлери кюююнде Джукат деген ёмюрле къыму баскан шахарда

ну Къабарты-Малкър блёмоионе башчылык этерге чакырыгандыла. Анда иштей тууганды, Исмайыл университетде студентлеге дерс берип турганды. Улуу сынау аны 1978 жылны жай кююнде биринде тапханды; аварияга тошуп, ол аркъя жигин сындырганды. Анга ол заманда отуз сегиз жыл да болмай эди. Белгили врачланы андан-мындан чакырып да кыратхандыла Исмайылга, операцияла да эттенди-

Анга кёре аны башкала бля бирге жазгъан ишлери да бардыла: Лайпананы Къазый бля ол - Тюрк халкъланы жаратылуларыны кююнде (1993 ж.), Журтубайлы Махти бля «Къарачай-малкър халкълны тарыхы ом тин маданияты» (1994 ж.). Аны ызьыдан келген алимили телелери Исмайылны тинтиулеры бля хайырлангаларын керти илму ишле кёрьбиз.

Исмайыл - «Важнейшие этногенетические аспекты истории и традиционной культуры балкарцев и карачаевцев XIII-XVIII вв.» деген аты бля доктор ишин да хазырлагъан эди. Алай аны къорууларга жетишмегенди.

Негерлери курошкенди. 1997 жылы - къоз артында диссертация совет Нальчикке келирне окуяна этгенди, алай, жарыгуьга, ол жылы август айында Мызыланы Муссаны жашы Исмайыл дунисын алышканды.

ЮЮЮР

Жашуу негери Галина Шкаровская Исмайыл студент заманда тобогенди. Гали аны илму бригуиде оюмларына тынгылап, акылына, кылыгына бюсорел, алай эс бурганды таулу жаша. Ала 1963 жылда къурагандыла юююр. Терт сабий ёсдоргенди. Ирина Исмайыл аспирантурага кир-

Тарыхны беттери

Эски аэродромга сейир бюююн да таркыймайды

Тышында жашагъанланы Минги тауга сейирлери бир нечча ёмюр мындан алга башланганын барыбды да билебиз. Анга хар жолююуну да кесини сыйтау болганды десек, ётюрюк айтмайбыз. Бюююн а сез Улуу Ага журт уруш кезююнде немююле бу тауга не себеден ёшон ургъанларыны кююнде барлыкды.

Тарых шартлага кёре, 60-чы жылга дери Эльбрусну тиерсине адамланы хазна жиберегенди, Ары ётер сююр КТБ-дан эркинлик берген кыагыт болмуьга керек эди. Ол тийреде жашагъан малкърарыла айтханга кёре, бу болум а 1942 жылны къоз артында ол жерде (къур-

Аны оюмуна кёре, Минги тауда этилген тилеке аны аскерине хорларга болушурдук эдиле. Алай, бу жердеде жашагъана айтханга кёре, Тибеден келтирилген ламаланы фашистке кеп бармай Жалы-Суудан узакт болмай ёлпоренди. Фашисттине аллай оюуларын антылагъ-

ан кыйынды, болсада аны сыйтау ала Гитлерни хорла тырысны айтханлары бля байламды дерчеди. Немисчилени Минги тауну тиерсине не болмуьга итингенерини тырчыла да дагыда бир сылауун белгилейди: Германияны заводларына волфрам бля магъадан болмагъана бек керек эди. Тау тоюнде ала аны табалмагъандыла. Алай Эльбрусну телпесине кесерини къара-къызгыт байкарлары орнагырга ала ашкыгъандыла. Болсада совет аскерине 1943

Эсе тутуу

Малкър халкълны биринчи археологу, тарых илмуланы кандидаты, КъМР-ни илмууу сыйлы къулулукчу, Востоководлене битеуосыз ассоциациясыны керти члене, СССР-ни Илмула академиясыны география обществосуну келесини Мызыланы Муссаны жашы Исмайыл тууганы бу кююнде сексен жыл болоды.

Фахмусун, битету кююн, саулай жашуун да кертиликти бля тюзлюкню ачыкылауьга жоралагъан илмучу

Ызы бля аталары да аушханды. Ол заманда ююно абадан Ахмади урушда эди. Бир къыз - Ханифа, къабартылыга баргъан эди да, мында кыалганды. Шерифа баш иеси бля баша жерге тоушгенди. Алай болуп, юююр чашыл, Исмайыл бля эгечи Сурат ёкюз сабийле тургъан ююге тоушгенди. Ала, насыкы, анда кеп турмагъандыла. Ахмадия, урушдан кыйытп, аланы андан чыгарганды. Бир секседен Суратны Шерифа кесине алганды. Исмайыл а тамата къырандышны къылууда ёстеден.

болгъандыла. Ызы бля Огъары Чегемде. Экспедицияны башчысы уа илму-изле институтда ишлеген Гавриил Иосифович Моне эди. Къазгъанларын, ол жердеде мынгле бля жылла алга жашагъан адамланы ызлары тапханлары асыры сейир керююнгенден, бюююнда анда малкър халк хайырланганын затла эсенгендене, Мызы улу жашуун бу илму бля байларга къаст этгенди. Алай да болгъанды.

ТЕРК ЭСЛЕНГЕН ЭНЧИЛИК
Кандидат диссертациясын ол «Малкъраны бля Къарачайны орта ёмюрдеде ырыскы маданиятлары (XII-XVII ёмюрле)» деген темага жазгъанды эм аны 1967 жылда жетишмил къорулагъанды. Аны ишине къаргъан алими бир аузу-

БИТИМЕ ТАРТЫНЫ

Исмайыл ол заманда ёгген сабийлине аспамысыча, окуьрга сюйгенден, Бами, китап ол кыйлы жашуудан эсерин узакт ёлтперини ююн

ле, алай зат да болушмагъанды. Болсада, манга болган кимге болду деп, кююларын ийип кыймай, ол, бар къыруун салып, ишлерге курошгенди.

Былайла да анга кишилиги, терен акылы, отурлулуьгу, чытылти илмучу болгъаны болушкандыла. Ол анга жазуу бля берилген заманы халкълны къулукт этип хайырландырга сюйгенди. Аны терен билимин багъалап, студентле юююне журюк, диплом ишлерин алай жазып да тургъандыла.

Ол заманда ала Нальчикке Горный райоьнда беш къылты юйде жашай эдиле. Исмайылга тап болуун излеп, жашуу негери, аны сатып, Кенжеде арабаз болгъан ой алгъанды. Онтогуз жылны колхоскада турганды Исмайыл. Алай а не сау адам да эталмазлык жумушла жалтыгъанды.

ЕМЮРЛЕНИ ЮСЮЕНДЕН УНУТМАЗЫКЪ КИТАПЛА
Ол къылты заманында, къарачай-малкър халкълны этногенезине атап, бир къауум илму иш жазгъанды. Ала ны «Совет археология», «Илму», «Совет этнография», «Турист» журналда сююн басмалагъандыла.

«Ара Кавказны жаратылу тарыхы» тагъуларын атылма (1986 ж.) деген китабы да алай улу ишден биринди. Аны тюрк тилге кёююрюк, Стамбулда да басмалагъандыла. Аны «Малкърары бля къарачайлыла тарых эсертмелери» деген китабы 1981 жылда чыкыгъанды. «Тарых жанрлоьзадды» - 1990 жылда, экинчи жыл - XIII-XVII ёмюрдеде Малкърары бля Къарачайны тарыхына бля маданиятыны очеркери» - Ызы бля «Малкърары бля Къарачайны халкъллары XIII-XVIII ёмюрдеде», «Малкърары бля Къарачайны этртегили Тимуру заманларын тарыхы» ...

ЖАЛАНДА ИГИЛЕ КЕТЮРЮК СЫНАУ

Ызы бля Исмайыл 1976 жылда - Турист жумушхана бля ёмюрле теренине - деген китабын басалдагъанды. Ол чыкыгъанлай, автору Тарыхны бля культураны эсертмелерин сакълау жаны бля Битеусоьк общество-

Исмайыл (сол жанындагы), Шкаровская А. А., Ж.Хитиев. Төбөн Чегем эл. 1957 жыл.

ген жыл туугъанды. Ол атасыны ызы бля барды, тарых илмуланы доктору. Эки сабийни анасыды. Аны ызьыдан туугъан жаш Тимур болуьгда юююрюк бля Москвада жашайды, анда бизнес бля курошеди. Гуртуланы Анжела бля ол жаш бля къыз ёсдорди. Жанна - сабий сатта ишлейди. Аны къызы барды. Марат а жашуун машина бля байламы эттенди. Ол да къызчыкны атады.

Ирина Маренцаева атасыны оююнде эсертмелерине ол анга дайым усталып, жол ююритючюлей къалгъанын айтады. Атасыны жашуу жолуна атап, «Исмайыл Мизиев: Путь к истокам» деген китабын жазгъанды къызы.

Башка миллеттен болгъанлыкыга, Исмайылны юй бичерсе Галина таууларны бек сюеди. Кесини жашуу негери, келин, аны борчларын да аруу толтурганды. Баш иесине этген хурметин аны ахуларына да керюзгетпей жашайды.

ЫРАЗЫЛЫКЪ

Алимини бизни халкълбызны тарыхы ачыкылауда этерген улуу ишлери Къарачайлы, Малкърары бля курошукъула. Бюгон, ётюрюк тарыхла кыруап, этген ишлерин къырлоу жумуша санан айлангана кепюрула. Ала журюк къыйыгъанга, биз Мызыланы Исмайылны керти ишлери, аны тозлогюне таннабыз, аландан къыруу алабыз. Анга аллай онг берген уланы халкълбыз эни оюру, сыйык кюеди, этген дайым ариу бля сагъында. Жатхан журт жумушкъ, норлю болсун.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Кетген жумушала

Базук жия деп неге айтхангыла ата-бабаларыбыз?

Бюгонлюкде миллетбизде аны жашуу турмушунда байламы кеп затта урунда къыла барганын жарыды. Аллай шартланы оююндеден хар бирини да тамата телюден соруп, ачыкыларга борчулбуз.

Сёз ююн, базук жия не болгъанын шёндюго жаш адамдан келери билген де эткенди. Ол сана мен да. Бу конлде манга назмючу Елмезелни Мурадин жиберген къыска видеода хасаниян Кючюклары Борис ол не зат болганыны оююнде халпарлайды.

«Алгъан малкърарыла ага-бабалары экинчю конюк уурга бара, шыкк керти сайлап, къошук къурап болгъандыла. Шыкыр ота ишлык къууруун ашагъандан сора, ала тобуьк башха дери улу къазый, аны тоюбюнде шыкыр от этип, юююне кек кырдыкны кылан жылп, аны юююне учаны саулай неда санлап салгъандыла. юююне биягты кырдык жылп, басдырып кетгендила. Ала къыйтып келирге эт башха хазыр болуп тура эди. Аллай этни таууу бир да апама болды.

Сора тауула жашуалары тынчылык болуп ююн, кеп амалла-мадарла эте эдиле. Сёз ююн, уучу атхан жик бязук жияшоп, сюеклен-

ринден айырганды эм аны малны аш орунда бирирге этип. Сюеклени отунуьк этип, кийини бир затын да зарыф эткенди.

Бишген этни тургъан а не бля этгенди? Бичакъ кёме болды деп аны исси этге тийирге сюймегелери себелли этни базук жия (потевка кость барана) бля туртап болгъандыла.

Ала эки болганды. Ол төре көп жердеде къыла бара эсе да, аны унутмагъанла да тоюлюнде. Базук жия деп бязук жияшоп тургъан би-

чакъ маталлы жюто ауулу, «салпы» сюекте айтылды. Ол чий этни, кётеги да ала-мат аруу турмушунда.

Базулык газет оксуучуларыбыз, сиз да миллетбиз бля байламы унутула баргъан адлетени оююндеден жазып билдире турсагъы, ырызы этерикчи. Халкълбызны кеп затларын башлава кесерини келене керюзгетте арт заманда бек ёчюле. Ол себеден миллет хазнабын кесибс сакъласакъ жарамас.

ТАППАКХАНЛАНЫ Аминат.

Төбөн Чегемде къазуула. 1960 жыл.

болуп эди алай. Тургъан жерлеринде жети класын бошагъандан сора ол къошун элде орта школга жаулап журюк башлагъанды. Тогузунуу класын бошай туруп, көчгөнчолоке артка къабартга эркинлик берил, ала ата-бабала жерине келгенди. Алай бля шконуу Мызы улу туугъан эли Төбөн Чегемде болганды.

Андан сора КъМР-ну тарихология факультетини тарых бюлюкине киргенди. Аны 1963 жылда тауусханды. Ызы бля туугъан элине кыйытп, анда бир жылы школда ишлегенди. Алай а аны илму кесине не асыры тархандан, ол билимин андан ары ёсдорюрге сюейю, Москвада къырлары Илмула академиясыны Археология институту аспирантурасына киргенди.

САУЛУКЪ

Ачытханны селейтирге не болушады – жылдымуу оггесе сууукъму?

Сюекленин жиклери ауругуп кёпле кыйынады. Аланы ревматоидли улануучуларын тохтатырга болукмуьгда эмда ауруу башланды эсе анга не этерге керекди? Бу затланы ююлеринден «Аргументы и факты» газетни корреспонденти Лидия Юдинага РФ-ни Саулукъ сакълау министерствоуушта болгъан бля спецалисти-ревматологу, В.Насоько аты Ревматология илму-изле институту илму башчысы, РАН-ны академик Евгений Кисново халпарлайды.

Евгений Львович, насано халпын суукулугу – ол жиклеге эм хаталы заманга саналганы кертиминди? Бир-бирде ол алайды. Сууукъ конде барометрияны басым алаштыга тиоере болупду. Ол а сюекленин жиклерини кёююлерин терклендириге неда алада къынан тюрююрун бузады. Андан сора уа ауругъан жери ачытып башлайды.

Кышда дагыда синтези таплыгына жууапты генлени тирилкери да эсленди. Алай эсе да, кёзге керюнген сыйтау – жылы кезилеринде жайлыгъан инфекциядады. Аланы хаталарында а ревматоидли ауруула гөнджигере болукъ адамлада эиди.

дери сюеклеринде, жикледе жаратылган торленуени кыозгъалулары (обострени) бююн тер айнайды. Алай бля уа кюн жылы болгъан заманда «тынгылап» тургъан жикле сууукълада кеслерин эслетип тебиериди.

Хар биринчи
- Статистика ачыкылагъанына кёре, жик аурууладан адамланы 40 проценти кыйынады.

Алай сунума, жашууанда бир кер окуяна башып ачытыу бля хар адам да тоюеме къыламыды. Бир-бир ауруула кеслерин ол неда бу энчи жерден башхасына кёчмей, ауругуп (локальная боль), алай эслетиле. Ала адам бир кесюни анальгетиклени ичгенден сора кеслери алларына тынчыйырга да болоды. Аны себелли кёпле статистика эсеплеге тоушей, докторла да бармай къалады.

Болсада жиклени юююнде кетмеген аурууларыны (хроникалы) аспамыс ма алай бля - артык бек кыйынамагъан ачытыу бля - башландыла. Врачла ревматоидли ауруулары бля сауулугъа ол (ауруу) эинди къозгъалып тебиреген кезюуде болушукъну

бегирек эталлыкдыла. Аны себелли жик алай бек ачытмагъанлыкыга да (ол сөзим бир жолга бир нечча жикде бола эсе уа бююнда), кесин эслетпей тура эсе, адам специалисте барырга тиийишлиди.

Тиийишпада 20-50 жыл санда ревматоидли артрит бегирек айнайды (алай болса, жикни ауругъаны кесин алдына кёрсючкер кешуп къыламыды эмда адамны саулай да жаташуп узунуна кесин билдиргенлей турды. Эр кишиде – спондилоартрит (Бехтереви ауруу). Алтмыш жылдан таматаланы жиклеринде торленуе уа аспамысында остооартрите келтириле.

Жик аурууладан кутулууга тоююр, адамны ишлеп, бизге, адамлага жарыруу заманлары нечча кере бюююгенлерини энчи ёчмечине керге эсе уа?

- Биомеханика жаны бля алып къаргъанды, багм, жиклени жаруу мардарлары да бар болура. Алай эсе да, аланы кыталык жаны бля запаслары бек кюююнда, адам жашууну узунулуьгуна (ол нечча жыл болса эди) аны – ол байлыкны – тауусалык оюно тыюлюнде. Башха-баша оюмлага кёре, биз сагъынылган запасын жалаңда 10-15

процентин хайырланабыз. Былайда профессионал спорту кююнде айтаскъ, жик ауруулага хорлатырга болукъ ышанлары барлада аланы патологияны торленуелери эрте окуяна башлангандыла. Башха болумула уа физический тирилкени хатасы жокуу.

Жикле аурууса, хондропротекторланы хайырланы игиди, дейди...

